

Dede Korkut Hikâyelerinde Av

Hasan Yazıcı*

Dede Korkut hikâyeleri milletimizin en büyük kültür varlıklarından biridir. Türk milletinin ortak dehasının ve zevkinin eseridir. Türk milletinin millî ve sosyal hayatının renkli ve ayrıntılı bir tablosudur. Türk tarihinin derinliklerinde yatan birçok olaylar silsilesinin derin izleriyle örülüdür. İzler eski Türk tarihinin birçok destanlaşmış unsurları ile Oğuz Türklerinin önce Orta Asya ve Türkistan coğrafyasındaki ilk yurtlarında sonra batıda Doğu Anadolu ve Azerbaycan sahasında yaşadıkları tarihin geniş akisleri şeklindedir.¹ Görünüşte ve ön planda sınırlı bir coğrafyası vardır. Ancak belirli coğrafyanın arkasında doğrudan doğruya veya çoğu defa adapte edilmiş olarak belli belirsiz şekilde geniş Türk coğrafyasının unsurları yatar. Zamanla coğrafya değiştirilmiş, kahraman değiştirilmiş ve yeni vatan coğrafyasının hayatı ve hareketleriyle² yeni vatanın yeni olaylarıyla birleşerek gelişmiştir.³ Dede Korkut tarihî kayıtlarla varlığı bilinen fakat ele geçmemiş olan asıl büyük, manzum ve tam bir Oğuz destanından, Oğuzname'den sonradan ayrılmış, çıkarılmış veya kopmuş ve hikâyeleşmeğe yönelmiş büyük destan parçalarından ibarettir.⁴ 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında yazıya geçirilmiştir. Hunlardan başlayarak Göktürk, Oğuz-Yabgu Devleti, Selçuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı olmak üzere bütün Türk tarihini ilgilendirir. Özellikle İslâmiyet'in doğuşunu takip eden yıllara ait bir varlık sergiler. Fakat milattan önceki yıllara veya 4. ve 5. yüzyıla⁵ kadar götürülebilir. En az 1600 yıl önceki yaşantı ve düşüncelerden kaynaklanmaktadır. Toplum düşüncesinde değer kazanan davranışlar nesillerin düşüncesinde ham tarafları atılarak olgunluk kazanmıştır.⁶ Dolayısıyla Türk kültüründe av konusunun izinin sürülerek en derin en özlü hükme varılmasını sağlayabilecek tanıktır.

* Hasan Yazıcı, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Adapazarı.

¹ Türkiye Gazetesi, *Yeni Rehber Ansiklopedisi V*, İhlas Gazetecilik Holding A.Ş., İstanbul 1983, s. 229.

² Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 399-400.

³ *age.*, s. 406.

⁴ Ali Öztürk, *Çağlar İçinde Türk Destanları*, 1980, s. 158.

⁵ *age.*, s. 164.

⁶ *age.*, s. 201.

Av

“Şu dağların avcısı var, avı var.” (Anadolu Türküsü)

Oğuzların hayatında av önemli bir yer tutar. Çok eski çağlardan daha destanlardan başlayarak Moğollarda, Selçuklularda, Osmanlılarda av, bir kurum hâline gelmişti. Divan-ı Lûgati't-Türk'te 'suğur' kelimesi açıklanırken sürek avlarından söz edilir. Cengiz yasasında avcılıkla ilgili bükümler vardır. Cengiz soyunda görülen herkese açık av törenleri Temür saltanatında da görülür. Anadolu Selçuklularındaki genel av törenleri, Cingizlilerde ve daha sonra Temürlülerdeki av törenlerine benzer. Sürek avlarına Osmanlıların ilk devirlerinde, Selçuklulardan alınmış bir gelenek hâlinde rastlanır. Sürek avları, Osmanlılarda, adı belli bir teşkilat hâlini almıştır. Avcı kuşların yetiştirilmesi, beslenmesi, terbiyesi hakkında yazılmış veya Türkçeye çevrilmiş kitaplar vardır.⁷

Kışlık kavurma ihtiyacı av etleri ile sağlanıyordu. Güzün büyük sürek avları yapılıyordu.⁸

Göçebe Oğuz yaşayışında av avlamanın kuş kuşlamanın hayvan beslemek gibi başlangıçta geçim gerekçesine dayanmış olduğu düşünülebilir. Yalnız Dede Korkut Kitabı'nda ekonomik sebep hiçbir zaman ön planda bulunmuyor. Çünkü Dede Korkut'ta daha çok Oğuz beylerinin yaşayışı anlatılmaktadır. Böyle olunca avcılık savaş için manevra yapıp hazırlanmaya, hüner göstermeye, konuk ağırlamaya, eğlenip tatlı vakit geçirmeye yarayan bir çeşit silahlı spor özelliğine bürünüyor.⁹

Uçar ve yürür avları yalnız eğlence olarak değil yaşadıkları bayatın gereği olarak Oğuzlarda önemli bir yer tutar.¹⁰

Oğuzlarda av, çok büyük ölçüde hayatın içindedir. Oğuz beyinin ata binmesi ve kılıç kuşanması yanında av avlayıp kuş kuşlaması sağlık içinde yaşama belirtisi sayılır:

(Babası tarafından oklanan, anası tarafından bulunup iyileştirilen Boğaç Han için) “... kırk günde yarası iyileşti, sapa sağlam oldu. Oğlan ata biner, kılıç kuşanır oldu, av avlar kuş kuşlar oldu” denir.¹¹

Ava kalabalık çıkarlar. Avların kimisi sürek avlarıdır:

“Ala Dağa alaca asker ava çıktı”¹²

⁷ Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkud'un Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. CCCX- CCCXI.

⁸ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş VII*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara 1984, s. 349.

⁹ L. Sami Akalın, *Dede Korkut Hikayeleri'nin Folklor Bakımından Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1967, s. 91.

¹⁰ Gökyay, *age.*, s. CCCXCIV.

¹¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 8. baskı, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1988, s. 33; Akalın, *age.*, s. 91.

¹² Ergin, *age.*, s. 40; Gökyay, *age.*, s. CCCXI.

Oğuz beylerinin bütünü ava katılır:

“Üç yüz altmış altı alp ava binse”¹³ deniyor.

Avın türüne göre iki ayrı kelime kullanılmaktadır. Yürürlerden olan yabani hayvanlar için ‘av avlamak’, terbiye edilip ava alıştırmış kuşlarla yapılan uçar avları için ‘kuş kuşlamak’ deyimleri vardır. Ali Şir Nevai, av ve kuşun sultanların âdet ve törelerinden olduğunu ve her birinin ayrı belli bir iş olduğunu söyler. Bunun ikisine birden ‘şikâr’ dendiğini ve avda ilkenin geyik olduğunu belirtir. Kaşgarlı Mahmut, yürürlerden av hayvanı için ‘geyik’ demektedir. Fakat bunu genel olarak eti yenen hayvanlardan ceylan, sığın ve dağ keçisi gibi hayvanlar anlamına almaktadır.

Türk’ün hayatında böylesine önemli yeri olan avcılığın tabii olarak kendine göre birtakım töreleri vardır.¹⁴

Amaçları

Oğuzlarda ava çıkmak, zaman zaman nedense durgunlaşır gibi görünen günlük yaşayışa yeni bir hız kazandırmaya yarıyor. İkinci hikâye Salur Kazan’da durgun geçen bir dönemden sonra sıkılınca ava çıkıyorlar. Dönüşte ziyafet düzenlemeyi planlıyorlar.

(Salur Kazan) “... yata yata yanımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu, yürüyelim beyler, av avlayalım, kuş kuşlayalım, yabani geyik yıkalım, dönelim otağımıza inelim, yiyelim içelim hoş geçelim.”¹⁵

Hanlar hanı Bayındır Han, kendisini yılda bir ziyaret eden Oğuz beyleri şerefine av tertip ediyor:

(Bayındır Han) “Üç gün de Begili av şikâr etiyse misafir edelim beyler dedi. Av ilan ettiler.”¹⁶

Bayındır Han Begil’i yaptığı güzel hizmetlerden dolayı davet eder. Ona ziyafet çekmek için bir av partisi düzenler. Düzenlenen av partisi Begil’e değer verildiğini gösterir.¹⁷

Dede Korkut hikâyelerinde av törenleri önemli eğlencelerdir. Avın insana, eğlenceli vakit geçirtip derdini, tasasını unutturan teselli edici bir tedbir sayıldığı oluyor. Üzücü bir olaydan sonra rahatlamak, sağlıklı düşünmek, karar vermek için ava çıkılır. Hanımı Begil’e isyan duygusunu bastırması ve gönlünün açılması için ava çıkmasını tavsiye eder.

¹³ Ergin, *age.*, s. 191; Gökyay, *age.*, s. CCCXI.

¹⁴ Gökyay, *age.*, s. CCCXI.

¹⁵ Ergin, *age.*, s. 39; Akalın, *age.*, s. 91.

¹⁶ Ergin, *age.*, s. 174; Akalın, *age.*, s. 91.

¹⁷ Ahmet Ongun, *Türk Kültüründe Av*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1999, s. 72.

(Begil’in hanımı) “Yiğidim, bey yiğidim, padişahlar Tanrı’nın gölgesidir, padişahına asi olanın işi rast gelmez, arı gönülde pas olsa şarap açar, sen gideli hanım çapraz yatan alaca dağların avlanmamıştır, ava bin gönlün açılın, dedi. Begil baktı hatun kişinin aklı, sözü iyidir. Cins atını çektirip sıçradı, bindi, ava gitti.”¹⁸

Begil can sıkıntısını atmak için ava gider. Türklerde doğayla içice olmak insana rahatlık getirir; avlar sıkıntılardan kurtulmak için tercih edilen bir yoldur.¹⁹

“O zamanda bir oğlan baş kesme kan dökmese ad koymazlardı. Pay Püre Beyin oğlu atlandı, ava çıktı. Av avlarken babasının tavlmasının üzerine geldi.”²⁰

Oğuz beylerinin çocuklarına ad verebilmesi için çocuğun “av avlaması, kuş kuşlaması, baş kesmesi” gerekir. Destanın ilk kısmında Pay Püre’nin oğlu ad almak, nam salmak için ava çıkar. Avdayken kendisi için hediye getiren kervanı casus haber verir. Kâfir baskın yapar. Av sırasında rastladığı bezirgânların mallarını kurtarır. Kahramanlığı sebebiyle Bamsı Beyrek adını alır.

Ad verme dolayısıyla bir şenlik düzenlenir. Şenlikte, erkekler ava giderler. Ad koyulur, hep birlikte ava çıkılır. Av, eğlence amacıyla yapılan bir etkinliktir.

“Beyler hep ava bindi. Boz aygırını çektirdi Beyrek bindi. Ala dağa alaca asker ava çıktı.”²¹

Av hayırlı işlerin vesilesidir. Av, iki sevgiliyi buluşturan bir unsurdur. Av esnasında bir geyiğin peşine takılan Bamsı Beyrek, beşik kertmesi Banı Çiçek ile karşılaşır, görüşür. Av, imtihan unsurudur. Kılık değiştiren Banı Çiçek, Bamsı Beyrek’in gücünü yoklamak için Beyrek’e ava çıkmayı teklif eder.²² Yarışır, at teper, ok atar, güreşirler ve birbirlerine uygunluklarına, düğüne karar verirler.

“Banı Çiçek’in dadısıyım, gel şimdi seninle ava çıkalım, eğer senin atın benim atımı geçerse onun atını da geçersin, hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin ve hem seninle güreşelim, beni yenersen onu da yenersin dedi.”²³

Av Düşkünlüğü

Av iç ve dış tuzak olarak kullanılıyor. Oğuzların ava düşkünlüğünü komşu kâfir tekürleri bilmektedirler. Türklerin ava olan düşkünlüğünü bilen düşmanlar zaman zaman avla

¹⁸ Ergin, *age.*, s. 176; Akalın, *age.*, s. 91.

¹⁹ Ogun, *age.*, s. 72.

²⁰ Ergin, *age.*, s. 61-62.

²¹ *age.*, s. 64.

²² Ogun, *age.*, s. 69.

²³ Ergin, *age.*, s. 66.

ilgili hilelere başvurur. Onuncu hikâyeye göre Alınca Kalesinin Kara Tekürü Oğuz yiğitlerini esir almak için av hayvanlarıyla dolu, av hayvanlarının barındığı bir koru yaptırır, düzenler. Av korusunu Oğuz yiğitleri için tuzak olarak kullanır.²⁴ Egrek toplumda iyi bir yer almak için hüner göstermek üzere akın diledi. Akın sonrası Oğuz yiğitlerine tuzak olarak yaptırılan av hayvanları doldurulmuş koruya uğradı. Casus haber verdi. Baskına uğradı esir düştü.

“Kara tekür orada bir koru yaptırmıştı. Uçanlardan kaz, tavuk, yürüyenlerden geyik, tavşan bu avluya doldurup Oğuz yiğitlerine bunu tuzak yapmıştı.”²⁵

Egrek’in kardeşi büyür. Bir düğün dernekte kavga eden bir öksüz oğlana tokat vurur. Öksüz, hünerin varsa kardeşini kurtar, der. Ana babasından gerçeği sorar, ağabeyinin avda çıkan savaşta esir düşüğünü öğrenir.

İkinci hikâyede Salur Kazan’ın ava gitmesi Gürcülerin yağmasına zemin hazırlar. Salur Kazan ve beylerinin avda olduğunu casus haber verir. Duyan kâfir Gürcüler Salur Kazan’ın yurdunu, evini basar, yağmalarlar. Kırk ince belli kız ile hanımı Burla Hatun’u ve üç yüz yiğit ile oğlu Uruz’u tutsak ederler.²⁶

Oğuz yaşayışında hayvanlar insan psikolojisine etki edecek kadar kuvvetli yer tutuyor. Aynı gece Kazan, av yerinde kara kaygılı, kötü bir rüya görür, uyanır. Yumruğunda çırpınan şahin kuşunu ölüyor görür. Gökten yıldırım ak otağının üzerine çakıyor, kargı gibi kara saçını uzanıyor, uzanarak gözünü örtüyor, kapkara duman yurdunun üzerine dökülüyor, kuduz kurtlar evini dişleyip yırtıyor, bileğinden on parmağını kanda görüyor. Rühayı gördükten sonra aklını, fikrini toplayamıyor. Kardeşi Kara Göne rüyayı yorumluyor. Kara bulut devlet, yağmur asker, saç kaygı, kan karadır. Gerisini Allah bilsin diyor.²⁷ Kazan hemen yurduna dönüyor. Oğuz beylerinin yardımıyla çoluk çocuğunu, malını, hazinesini kurtarıyor ve geri dönüyor.

Kazan Bey, oğlu Uruz’u taç, taht, toplumda yer edinmesi, zamanın becerilerini babadan görüp öğrenmesi için ava götürür. Av sırasında ziyafette casus haber verir. Baskına uğrarlar. Uruz esir düşer.

Uşun Koca’nın oğlu Egrek avdayken savaş çıkar.

“Kanlı geyik üzerine kavga kopsa”²⁸

²⁴ Ogun, *age.*, s. 74.

²⁵ Ergin, *age.*, s. 188; Akalın, *age.*, s. 92.

²⁶ Ergin, *age.*, s. 40-41; Ogun, *age.*, s. 67.

²⁷ Ergin, *age.*, s. 43; Akalın, *age.*, s. 77.

²⁸ Ergin, *age.*, s. 191.

Ava düşkün olan Türk hakanlarına, beylerine komşu ülkeler tarafından en iyi hediye olarak avcı kuşları verilir. On birinci hikâyede av düşkünlüğü ve Trabzon tekürünün Kazan Han’a hediye etmiş olduğu şahin Kazan Han ve arkadaşlarının esir olmasına sebep olur. Kazan avda kaçan hediye şahinlerin ardına düşer. Yolda uyur. Casus ava binmiş teküre haber verir. Kazan’ı esir alırlar.

“...şahinci başına der: Bre yarın sabah şahinleri al, tenhaca ava binelim”

“Meğer o gün Tomanın Kalesinin tekürü ava binmişti.”²⁹

Zaman zaman hediyeler. Türkleri tuzaga düşürmek için verilir.³⁰

Birinci hikâyede Boğaç Han oğlunu avda öldürür.

Begil’in avda ayağının kırıldığını casusu ile öğrenen kâfir baskına gelir. Casusuyla haber alan Begil oğluna Kazan Bey’i yardıma çağırmasını söyler. Oğlu Emre yiğit yardım çağırmayıp kendisinin savaşmak istediğini söyler. Begil kendi savaş vasıtalarıyla oğlunun savaşmasına izin verir. Emre bir ara zora düşer. Allah’a sığınır. Allah’ın izniyle galip gelir.

Ava Çıkış

Ava çıkılması kararlaştırılınca Oğuzlar “av çağırıyorlar”,³¹ ava katılacak beylere haber veriliyor, herkes av için gereken hazırlığını tamamlayınca ava çıkıyorlar.

“... kudretli Oğuz beyleri bindi. Ala Dağa alaca asker ava çıktı.”³²

Bayındır Han kimsenin gitmek istemediği Gürcistan ağzına karakol olan Begil için beyleri toplandığında av ilan etti.

“Üç gün de Begili av şikâr etiyse misafir edelim beyler, dedi. Av ilan ettiler.”³³

“Sabahın ilk aydınlığında Dirse Han yerinden kalktı. Oğlancığını yanına alıp kırk yiğidi beraberine aldı, ava çıktı.”³⁴

“Erkenden bindiler, av yerine vardılar.”³⁵

Baba ile Ava Çıkmak

“Kazan oğlunu alıp kara dağlar üzerine ava çıktı. Av avladı, kuş kuşladı, yabani geyik yıktı.”³⁶

²⁹ *age.*, s. 200.

³⁰ Ogun, *age.*, s. 74.

³¹ Akalın, *age.*, s. 92.

³² Ergin, *age.*, s. 40; Akalın, *age.*, s. 92.

³³ Ergin, *age.*, s. 174.

³⁴ *age.*, s. 28.

³⁵ *age.*, s. 200.

Dirse Han oğlu Boğaç Han hikâyesine göre Oğuzlarda babası dururken oğlan, babası olmadan ava gidemez. Boğaç’ı kıskanan namertler onu babasına ‘... göğsü güzel koca dağa ava çıktı, sen var iken av avladı kuş kuşladı.’³⁷ diye kovlarlar.

Babasız ava çıkılmaz hükmünü aynı hikâyedeki “...oğluna uğra, yanına alıp ava çık...”³⁸ sözü pekiştiriyor.³⁹

Oğuz geleneğinde babadan izinsiz ava çıkmak, yıkıcı, zararlı bir davranış, ağır bir suçtur, kötülük, hayırsızlık ifadesi, görülmemiş şey yapmaktır. Bayındır Han’ın divanında katı azarlanmaya sebeptir. Gazaba sebep olur. Cezası ölüm sayılır.

Av ahlakı, yapıcı, topluma faydalı davranışların, erdemli olmanın şatlarından birinin ifade aracıdır. Ahlaki bir sistemin savunuculuğunun sembolüdür.⁴⁰

Avda iyi ile kötü, haklı ile haksız karşı karşıya gelir.⁴¹

Birinci hikâyede, Boğaç Han’ın babasından izinsiz av avlaması büyük bir suç kabul edilerek kötülenir. Oğlunu babasına kovlayan kırk namert, Boğaç’ın kişiliğini küçültmek, erdemsizliğini ifade etmek, ahlak anlayışını yermek için işlediği suçlar arasında babasız ava çıkmayı sayar. Boğaç Han’ı, babası Dirse Han’ın nazarında küçük düşürmek isteyen kırk namert oğul için Bahaya iftiralar götürürler:

“ Sen var iken av avladı, kuş kuşladı, anasının yanına alup geldi, al şarabın itisinden aldı içdi, anasıyle sohbet eyledi, atasına kasdeyledi.”⁴²

Kırk namert yiğit, Boğaç Han’ın ortadan kaldırılması için bir tuzak düşünürler. Kurulan tuzak öldürülecek kişinin ava getirilmesi ve orada bir hile ile ortadan kaldırılması esasına dayanır.⁴³

“... yiğitlerini okşa beraberine al, oğluna uğra, yanına alıp ava çık, kuş uçurup av avlayıp oğlunu oklayıp öldürmeğe bak. Eğer böyle öldürmezsen bir türlü daha öldüremezsin, belli bil, dediler.”⁴⁴

“Av avladılar, kuş kuşladılar. O kırk namerdin birkaçı oğlanın yanına geldi, der: Baban dedi geyikleri kovalasın getirsin, benim önümde tepelesin, oğlumun at koşturmasını, kılıç çalışımı, ok atışımı göreyim, sevineyim, kıvanayım, güveneyim, dedi, dediler. Oğlandır ne

³⁶ *age* ., s. 97.

³⁷ *age* ., s. 27.

³⁸ Ergin, *age*., s. 27.

³⁹ Akalın, *age*., s. 92.

⁴⁰ Öztürk, *age*., s. 200.

⁴¹ *age* ., s. 201.

⁴² Akalın, *age*., s. 45.

⁴³ Ogun, *age*., s. 67.

⁴⁴ Ergin, *age*., s. 27-28.

bilsin, geyiği kovalıyordu, getiriyordu, babasının önünde vuruyordu. Babam at koşturuşuma baksın kıvansın, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın sevinsin diyordu. O kırk namertler derler: Dirse Han, görüyor musun oğlanı, kırdan bayırda geyiği kovalıyor, senin önüne getiriyor, geyiğe atarken ok ile seni vurup öldürecek, oğlun seni öldürmeden sen oğlunu öldürmeğe bak, dediler.⁴⁵

Dedikodular, Dirse Han’a oğlunu oklatabiliyor. Dolayısıyla Oğuzların neleri suç saydıkları, neleri kutsal tanıdıkları ve hangi toplum düzeninde yaşadıkları belli oluyor.⁴⁶

Oğlan geyiği kovalarken babasının önünden gelip gidiyordu. Dirse Han Korkut sinirli sert yayını eline aldı. Üzengiye kalkıp kuvvetle çekti, doğrulup attı, oğlanı iki küreğinin arasından vurup çaktı, yıktı.⁴⁷

Beylere yanlış ve görünmez kaza, talihsizlik ancak avda, kuşta ve akında olduklarında gelebilir.⁴⁸

Savaş-Av Benzerliği

Dede Korkut hikâyelerinde avın, savaş kadar önem taşıdığı açıkça görülür. Salur Kazan, Oğuz beylerine “... yata yata yanımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu, yürüyelim beyler, av avlayalım, kuş kuşlayalım, yabani geyik yıkalım.”⁴⁹ diyor ve hepsi atlanıp ava çıkıyorlar.

Savaşın, kâfirlere karşı değil hayvanlara karşı yapıldığı avlarda, baba ile oğulun ava birlikte çıkmaları, babanın oğula öğretmenlik etmesine, oğulun babasına silahla hüner göstermesine sebep sayılıyor:

(Boğaç) “... geyiği kovalıyordu, getiriyordu, babasının önünde vuruyordu. Babam at koşturuşuma baksın kıvansın, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın sevinsin diyordu.”⁵⁰

“Kimi der: Geyik tozudur, kimi der: Düşman tozudur, Kazan der: Geyik olsa bir veya iki bölük olurdu, bu gelen bilmiş olun düşmandır, dedi.”⁵¹

Çocuk biraz büyüyünce yay çekmek, ok atmak, ata binmek, avlanmak ve savaşta kılıç çalmak gibi dersler verilir.⁵²

⁴⁵ *age.*, s. 28.

⁴⁶ Akalın, *age.*, s. 45.

⁴⁷ Ergin, *age.*, s. 29.

⁴⁸ Ögel, *age.*, s. 346.

⁴⁹ Ergin, *age.*, s. 39.

⁵⁰ Ergin, *age.*, s. 28; Akalın, *age.*, s. 92.

⁵¹ Ergin, *age.*, s. 98.

Uruz destanında Uruz gerçek bir Oğuz delikanlısı olması için babası tarafından ava götürülür. Av sayesinde ok atmayı, ata binmeyi öğrenecek böylece mücadele gücü artacaktır. Av, bir nevi talim mahiyetindedir.⁵³ Av, savaşa teşvik etmekte ve hayata hazırlamaktadır.⁵⁴

“Hüneri oğul babadan mı görür öğrenir yoksa babalar oğuldan mı öğrenir, ne zaman sen beni alıp kâfir hudut boyuna çıkardın, kılıç çalıp baş kestir, ben senden ne gördüm ne öğreneyim, dedi. Kazan Bey elini eline çaldı, kah kah güldü, der: A beyler Uruz güzel söyledi, şeker yedi, beyler, siz yiyiniz, içiniz, sohbetinizi dağıtmayınız, ... ok attığım yerleri, kılıç çalıp baş kestiğim yerleri göstereyim, kâfir hudut boyuna, Cızığlara, Ağlağana, Gökçe Dağa alıp çıkayım sonra oğlana lazım olur a beyler, dedi.

Yağız al atını çektirdi, sıçradı, bindi. Üç yüz süslü, işlemeli giyimli yiğit söyledi, beraberine aldı. Kırk elâ gözlü yiğidini Uruz beraberine aldı.”⁵⁵

İlk Av Toyu

Oğuz’da her gencin ilk avı çok büyük bir önem taşır. İlk av dolayısıyla ilk avdan sonra yiğidin şerefine ilk av toyu, şölen düzenlenir, kalabalık Oğuz beylerine ziyafet verilirdi. Dede Korkut Kitabı’na göre oğulun ilk büyük avından sonra ilk av toyu vermek vazifesi analara düşer. Boğaç Han destanında, oğlanın ilk avından dönüşünde büyük toy yapılır. Destanda Dirse Han’ın hanımı Burla Hatun “... oğlancığının ilk avıdır, diye attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi, kanlı Oğuz beylerine ziyafet vereyim, dedi.”⁵⁶

“...attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. Oğlancığının ilk avıdır, kanlı Oğuz beylerini davet edeyim dedi.”⁵⁷

Uruz destanında ilk av dolayısıyla şenlik düzenlenir.⁵⁸

Oğuz yiğidinin babası ile ilk ava çıkışı, ad kazanıp beylik ve taht almak gibi önemli bir⁵⁹ başarı basamağı sayılır.

Av Almak

Avda bir yiğidin, peşine düştüğü hayvanı yakalayıp öldürmesine “av almak” diyorlar. Almak sözü savaşlarda rakibi yenmek anlamına geliyor.

⁵² Banarlı, *age.*, s. 410.

⁵³ Ogun, *age.*, s. 70.

⁵⁴ Öztürk, *age.*, s. 199.

⁵⁵ Ergin, *age.*, s. 97.

⁵⁶ Ergin, *age.*, s. 29; Gökyay, *age.*, s. CCCXI- CCCXII, CCCXCIV; Akalın, *age.*, s. 93; Ogun, *age.*, s. 67.

⁵⁷ Ergin, *age.*, s. 103; Akalın, *age.*, s. 93.

⁵⁸ Ogun, *age.*, s. 70.

⁵⁹ Akalın, *age.*, s. 92.

(Beyrek) “Ne olursa olsun hele ben avımı alayım, dedi. Otağın önünde erişiverdi, geyiği arka ayağından vurdu.”⁶⁰

Av Süresi

Avlar uzun sürüyor. Kazan Bey “yedi günlük azık ile çıkayım”⁶¹ diyor.

Birinci hikâyede, Dirse Han’ın hatunu, oğlu Boğaç’ı babasının yanında göremeyince meraklanıp “Göğsü güzel koca dağa ava çıktın / İki vardın bir geliyorsun”⁶² oğlum nerede diye soruyor. Dirse Hanın yiğitleri: “Oğlun sağdır, esendir, avdadır, bugün yarın nerde ise gelir, korkma kaygılanma, bey sarhoştur cevap veremez...”⁶³ diye cevap veriyorlar.⁶⁴

Üçüncü hikâyede avda yurdunu merak eden Kazan belli bir süre avı bozmamalarını, hemen gidip bakarak geleceğini söyler: “... üç günlük yolu bir günde alırım...”⁶⁵

Dördüncü hikâyede oğlunu ilk ava çıkararak Salur Kazan “... ben bu oğlanı alayım ava gideyim, yedi günlük azık ile çıkayım,..”⁶⁶ diyor. Demek ki Oğuzlarda av günlerce sürebiliyordu.⁶⁷

“Yeşil düzlüğe, güzel çimene çadır dikti. Birkaç gün beyler ile yedi içti.”⁶⁸

“...korkma kaygılanma, avdadır, avda kalan oğul için kaygılanma, yedi gün ben Kazana mühlet ver, yerde ise oğulu çıkarayım, gökte ise indireyim.”⁶⁹

Av Hüneleri

Av yiğitliğin kaynağı ve göstergesidir. Alplık çağının Oğuz hayatı gerek savaşta gerek avda Oğuz beylerinin karşılıklı yiğitlik ve hüner göstermelerini zorunlu kılan bir toplum psikolojisine dayanıyordu. Klasik yollardan ve ölçülerden dışarıya taşan yiğitlik ve hüner gösterme türü davranışların en güzel misali dokuzuncu hikâyede görülüyor:

“Üç yüz altmış altı alp ava binse kanlı geyik üzerine yürüyüş olsa Begil ne yay kurardı ne ok atardı, hemen yayı bileğinden çıkarırdı, boğanın yabani geyiğin boynuna atardı, çekip

⁶⁰ Ergin, *age.*, s. 65; Akalın, *age.*, s. 93.

⁶¹ Ergin, *age.*, s. 97; Gökyay, *age.*, s. CCCXI.

⁶² Ergin, *age.*, s. 29, 104.

⁶³ *age.*, s. 30.

⁶⁴ Akalın, *age.*, s. 93.

⁶⁵ Ergin, *age.*, s. 43.

⁶⁶ Ergin, *age.*, s. 97; Akalın, *age.*, s. 93.

⁶⁷ Akalın, *age.*, s. 90, 93.

⁶⁸ Ergin, *age.*, s. 98.

⁶⁹ *age.*, s. 107.

durdururdu. Zayıf ise kulağını delerdi, avda belli olsun, diye amma semiz olsa boğazlardı. Eğer beyler geyik avlasa kulağı delik olsa Begil sevincidir, diye Begil’e gönderirlerdi.”⁷⁰

Begil’in zayıf bularak ve işaretleyerek geri bıraktığı av hayvanlarını daha sonra vuranların Begil’e getirmeleri Türklerde avcılarının birbirlerine saygısını gösterir.⁷¹

“... çıplak yerde çayır kuşu vurmak için iyi dedi.”⁷²

Av hazırlığı sırasında beyler övünür. Dokuzuncu hikâyede, avdan önce Begil’in avcılıktaki alışılmış ve görülmüş yolların dışında hayvan avlayarak gösterilmiş bir hüneri konuşulur.⁷³ Begil’in hüneri, av hayvanlarını, atını koşturup yay kirişi ile canlı canlı tuttuğu söylenir. Kazan’ın verdiği cevap Begil’e hoş gelmez, Begil’i gücendirir.

“Kazan Bey der: Bu hüner atın mıdır, erin midir? Hanım, erindir dediler. Han der: Yok, at işlemese er övünmez, hüner atındır, dedi. Bu söz Begil’e hoş gelmedi.”⁷⁴

Sözler, avda avcı kadar binilen atın çok önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koyar.

“Av avlayarak gezerken önünden bir pareli geyik çıktı. Begil buna at sürdü. Boğanın ardından erişti, yay kirişini boynuna attı. Boğanın canı acımişti, kendisini bir yüksek yerden attı. Begil atın gemini yenemedi, beraber uçtu. Sağ oyluğu kayaya dokundu kırıldı.”⁷⁵

“Hemen okluğundan gez çıkarıp atının eyerinin arkasındaki kayışları çekti kopardı. Kaftanının altından ayağını sımsıkı sardı. Var kuvvetiyle atının yelesine düştü. Avcılardan ayrı, tülbendi boğazına geçti, yurdunun ucuna geldi.”⁷⁶

Yaralanan Boğaç Han’ın iyileşmesi, tekrar eski gücüne kavuşması, hikâyede “... ata biner, kılıç kuşanır oldu, av avlar, kuş kuşlar oldu” ifadesiyle anlatılır.⁷⁷

Kırk yiğit, bir kızdan ötürü boğa Kan Turalı’yı öldürecek, diye ağlayınca Kan Turalı kendisinin övülmesini ister. Kırk yiğit avcılığıyla Kan Turalı’yı över. Boğadan kurtuldu, aslandan nasıl kurtulsun, diye ağlaşan yiğitlerinden kendisini övmelerini ister. Arkadaşları avcılık hüneriyle överler. İki canavarla savaştıktan sonra canavarların başı deve karşısında kayıp düşer. Altı cellat gelir. Arkadaşları avcılık hünerini över. Kan Turalı üç canavarı öldürür.

Kan Turalı kendisini kurtaran Selcen Hatun’a kızar. Selcen Hatun avcılığıyla övünür. Önce atışır sonra barışır. Birbirlerine kıyamayacaklarını söylerler.

⁷⁰ Ergin, *age.*, s. 174; Akalın, *age.*, s. 93.

⁷¹ Ogun, *age.*, s. 72.

⁷² Ergin, *age.*, s. 84.

⁷³ Akalın, *age.*, s. 44.

⁷⁴ Ergin, *age.*, s. 174; Akalın, *age.*, s. 43.

⁷⁵ Ergin, *age.*, s. 176.

⁷⁶ *age.*, s. 176.

⁷⁷ Ergin, *age.*, s. 33; Ogun, *age.*, s. 67.

Karaçuk Çoban’ın yiğitliği hayvanlar üzerinde uyandırdığı korku ile anlatılır: “Semiz koyun, arık toklu bayırda kalsa kurt gelip yemezdi sapanının korkusundan.”⁷⁸

Avda Öbür Sporlar

Oğuzlarda av, sırf et peşinde koşan avcı amacına dayanmaz. Av yanında yer yer ve zaman zaman ok yarışı, at yarışı ve güreş gibi öbür spor karşılaşmalarına yer verilirdi:

(Banı Çiçek) “... ben Banı Çiçek’in dadısıyım, gel şimdi seninle ava çıkalım eğer senin atın benim atımı geçerse onun atını da geçersin, hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin ve hem seninle güreşelim, beni yenersen onu da yenersin, dedi.”⁷⁹

Avcı-Bey Farkı

Geçimini avla sağlayan avcı ile avı erlik gösterilen bir spor sayan Oğuz beyleri arasındaki aykırılık, Beyrek’in şu sözlerinden anlaşılır: “Kısırca Yenge derler, bir hatun var idi, ileri vardı, pay istedi: Hey bey yiğit, bize de bu geyikten pay ver dedi. Beyrek der: Bre dadı, ben avcı değilim, bey oğlu beyim, hepsi size dedi.”⁸⁰

Pay Dilemek

Hikâyelerde rastlanan önemli motiflerden biri “avdan pay vermek”tir. Oğuzlarda, avcı ile karşılaşanlar, avdan pay dilerlerdi. Bütün Türk dünyasında yaygın olan geleneğe üçüncü hikâyede örnek var.⁸¹ Banı Çiçek’in dadısı Kısırca Yenge, Beyrek’in nişanlısının otağı önünde vurduğu geyikten pay diler.

(Banı Çiçek) “Bre dadılar, bu kavat oğlu kavat bize erlik mi gösteriyor, dedi, varın bundan pay isteyin, görün ne der, dedi.”⁸²

Hasan Eren, konu ile ilgili yazdığı değerli incelemesinde ‘Doğu-Anadolu ve Azerbaycan Türkleri arasında, avlanan avdan bugün de yaşamakta olan ‘pay verme’ âdetinin Altay Türkleri arasında ‘uçu’ adı altında bulunduğunu belirtir. Âdete Şorlar, Soyotlar ve Kazaklarda rastlandığını hatta Soyotlarda âdeti yerine getirmeyene 40-60 sopa çekildiği yazar. Kırgızlarda Soğa (~- Soğat) kelimesinin savaşta veya avda elde edilen ganimetten verilen hediye anlamına geldiğini açıklar. Yakutlarda, Moğollarda, Kırgızca veya Kazakçada, Divan-ı

⁷⁸ Akalın, *age.*, s. 76.

⁷⁹ Ergin, *age.*, s. 66; Akalın, *age.*, s. 94.

⁸⁰ Ergin, *age.*, s. 65; Akalın, *age.*, s. 94.

⁸¹ Akalın, *age.*, s. 94.

⁸² Ergin, *age.*, s. 65; Akalın, *age.*, s. 94.

Lugati't-Türk'te, Çağatay sözlüklerinde, Babürname'de âdeti anlatan kelimeler bulunduğunu kaydeder. Bu yoldan âdetin bütün adı geçen Türk boylarında yaşadığı sonucunu çıkarır. Değerli bilgin, buna bugün Gaziantep çevresinde rastlandığını ekler.⁸³

Kuş Kuşlamak

Oğuz beyleri avlarda, doğan ve şahin gibi yırtıcı kuşları kuş avı için kullanıyorlar ve yaptıkları işe kuş kuşlamak diyorlar.

Azrail'in güvercin olup bacadan uçması üzerine korkup kaçtığını sanan Deli Dumrul av doğanını yanına, eline alır ve atına atlayarak peşine düşer.⁸⁴

(Deli Dumrul) “... mademki benim elimden güvercin gibi kuş oldu uçtu, bre ben onu bırakır mıyım, doğana aldırmaınca, dedi.”⁸⁵

“Kalktı atına bindi, doğanını eline aldı, ardına düştü. Bir iki güvercin öldürdü.”⁸⁶

Şahin ve Şahincibaşı

Şahinle kuş kuşlamak merakı Salur Kazan'da var: “Meğer hanım, Tırabuzan tekürü, beylerbeyi olan Han Kazan'a bir şahin göndermişti. Bir gece yiyip içip otururken şahinci başına der: Bre yarın sabah şahinleri al, tenhaca ava binelim, dedi.

Erkenden bindiler, av yerine vardılar. Gördüler bir sürü kaz oturuyor. Kazan şahini bıraktı. Alamadı, şahin havalandı. Gözetlediler, şahin Toman'ın Kalesine indi. Kazan gayet müteessir oldu. Şahinin ardına düştü.”⁸⁷

Av Bozmak

Önemli bir engel çıkarsa av yarıda bırakılması gerekebilir. Oğuzlar avı yarıda bırakma işine av bozmak diyorlar. İkinci hikâyede, avda iken kara kaygılı rüya gören ve evini merak eden Salur Kazan, kardeşi Kara Göne'ye “... Benim avımı bozma, askerimi dağıtma ...”⁸⁸ deyip onlardan ayrılıyor.

Dokuzuncu hikâyede Begil avda attan düşüp ayağını kırar, yaralanır, geri döner. Av bozular: “Beri yandan yiğit beyler gördüler ki av bozulmuş, her biri evli evine geldi.”⁸⁹

⁸³ Gökyay, *age.*, s. CCCXII.

⁸⁴ Ogun, *age.*, s. 70-71.

⁸⁵ Ergin, *age.*, s. 120.

⁸⁶ Ergin, *age.*, s. 121; Akalın, *age.*, s. 94.

⁸⁷ Ergin, *age.*, s. 200; Akalın, *age.*, s. 95.

⁸⁸ Ergin, *age.*, s. 43.

⁸⁹ Ergin, *age.*, s. 177; Akalın, *age.*, s. 95.

Av bozmak tabirinden Oğuz avlarının bir düzene sahip olduğu hükmü çıkar.⁹⁰

Av Hayvanları

Hayvanlar büyük bir yer işgal eder. Av hayvanı olarak Oğuzlar arasında en değerlisi herhâlde geyik sayılmıştır: “Kızlar (Beyrek’in avladığı) geyiği götürdiler, gözeller şahı Banı Çiçek’in önüne götürdiler. Bakdı, gördi ki bir sultan semüz sığın geyikdür...”

Geyikten başka dağ keçisi, tavşan ve benzeri hayvanları avlamış olmalıdır.⁹¹

Av Kuşları

Hayvanlar sınıflamasında uçar soydan olanlar kaz, kuğu, turna, turaç, keklik... av kuşları arasında geçiyor: “Kan Turalı bakdı, gördi, bu konduğu yirde kuğu kuşları, turnalar, turaçlar, keklikler uçarlar...”⁹²

Avcı Kuşlar

“Av avlamak - kuş kuşlamak”ta Oğuz avcılığında yırtıcı kuşlar kullanıldığı açıkça beliriyor. Doğana kuş aldirmek, kaza şahin salmak, şahincibaşı gibi sözler geleneğin varlığını pekiştiriyorlar.⁹³

(Deli Dumrul) “...çünkü menüm elümden (Azrâil) gögerçin kibi kuş oldu, uçdı, mere men anı kor mıyam, togana aldurmayınça, didi. Turdı, atına bindi, toğanın eline aldı, ardına düşdi...”⁹⁴

Toy Yiyeceği

Konuk ağırlamada bilinen yiyeceklerden başka av eti çok üstün yer tutar: (Bayındır Han) “Üç gün de Begil’i av şikâr etiyle misafir edelim beyler dedi.”⁹⁵

Küçümseme, Alay, Küfür, Kargış, Horlama, Korkutma

Küçümsemelerde, alaylarda, küfürlerde, kargışlarda, horlamalarda ve korkutmalarda hayvanlı benzetmeler kullanılıyor.⁹⁶

⁹⁰ Akalın, *age.*, s. 95.

⁹¹ *age.*, s. 72.

⁹² *age.*, s. 72.

⁹³ *age.*, s. 72.

⁹⁴ *age.*, s. 72.

⁹⁵ Ergin, *age.*, s. 174; Akalın, *age.*, s. 91.

⁹⁶ Akalın, *age.*, s. 76.

Üçüncü hikâyede Beyrek, Yaltaçuk’un yayını kırıp önüne atıyor ve şöyle diyor:

“... çıplak yerde çayır kuşu vurmak için iyi dedi.”⁹⁷ (Dirse Han’ın hatunu, oğlunun başına gelenleri dağdan sanıp dağa kargışta bulunuyor.)

“Kaçar senün geyiklerini Kazılık Dağı / Kaçar iken kaçmaz olsun, taşa dönsün”⁹⁸

Altıncı hikâyede Kan Turalı, her nasılsa öfkelenildiği Selcen Hatun’u şu sözlerle korkutuyor: “Mere yorı Toğan kuş oluban uçayın mı, Sakalun ile boğazundan tutayın mı?”⁹⁹

Yiğitliğin Ölçüsü, Sosyal Statü

Egrek kendisini ispatlamak için ava çıkar. Av, yiğitliğin bir ölçüsü kabul edilir. Yiğitlik ölçüsüne göre hanın divanında belirli bir oturma sırasına uyulur.¹⁰⁰

Sonuç

Mukaddime ile dört hikâyede (5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı, 7. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı, 8. Başat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Destan, 12. İç Oğuza Dış Oğuzun Asi Olup Beyrek’in Öldüğü Destan) av ile ilgili unsur yoktur.

Av, avcılık, av hayvanları ekonominin önemli unsurlarındandır. Değiş tokuş aracıdır. Yiyecek, giyecek kaynaklarıdır. Maldır. Toy yiyeceği, armağandır. Kültür malzemesidir.

Türk milletinin zevklerini, meziyetlerini, dünya görüşünü, değer hükümlerini içinde toplar. Zaman, çevre, hayat, amaç... bakımından yüzlerce, binlerce yıllık bir sürecin ve muhtevanın süzölmüş ruhunun ifadesidir.

Kökü geçmişte olan sevinç ve övüncün yaşatılması için millî kültür değerleri hazinesinin örölüş çerçevesi duygu ve düşünceler ile örölmek gerekir

Kaynaklar

Akalın, L. Sami, *Dede Korkut Hikayeleri'nin Folklor Bakımından Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1967.

Banarlı, Nihad Sâmî, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, 8. baskı, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1988.

Gökyay, Orhan Şaik, *Dedem Korkud'un Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

⁹⁷ Ergin, *age.*, s. 84; Akalın, *age.*, s. 76.

⁹⁸ Akalın, *age.*, s. 76.

⁹⁹ *age.*, s. 76.

¹⁰⁰ Ongun, *age.*, s. 73.

Ongun, Ahmet, *Türk Kültüründe Av*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1999.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş VII*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayımları, Ankara 1984.

Öztürk, Ali, *Çağlar İçinde Türk Destanları*, 1980.

Türkiye Gazetesi, *Yeni Rehber Ansiklopedisi V*, İhlas Gazetecilik Holding A.Ş., İstanbul 1983.